

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracovala:
Marcela Nebylová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 18. 9. 2012

.....

Marcela Nebylová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Marcela Nebylová

OBSAH

Úvod	5
1 Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella	6
1.1 Charakteristika totalitních režimů	6
1.2 Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella (1984)	7
1.3 Manipulativní praktiky totalitních režimů v díle G. Orwella (Farma zvířat, 1984)	10
2 Média	17
2.1 Charakteristika médií	17
2.2 Manipulace médií ve spojení s totalitními režimy a dneškem	20
3 Sociální pedagogika a mediální výchova	24
3.1 Téma a úkol mediální výchovy	24
3.2 Sociální pedagogika a mediální výchova	25
4 Sociologický průzkum	28
4.1 Vypracování dotazníku, stanovení hypotéz a cíl průzkumu	28
4.2 Dotazník	28
4.3 Vyhodnocení výsledků	31
Závěr	41
Shrnutí	42
Anotace	43
Klíčová slova	43
Použité zdroje	44

Úvod

Poválečné období s dramatickou proměnou společenského zřízení a s přechodem tehdejšího Československa do vlivové sféry Sovětského svazu sociologii a společenským vědám obecně nepřálo a slibně započatá tradice studia médií se nemohla dál rozvíjet. Bylo možné navázat až v devadesátých letech 20. století, a to především rozvojem studia médií na českých univerzitách a dalších vysokoškolských pracovištích.

Po celou druhou polovinu dvacátého století žila převážná část světového obyvatelstva v nedemokratických režimech. Podstatné jméno totalitarismus se v politické souvislosti poprvé objevuje v časopisu *La Rivoluzione Liberale* 2. ledna 1925.

Na přelomu roku 1989 nevěděl téměř nikdo, co znamená výraz „médiá veřejné služby“, jaké jsou možné důsledky komercializace a bulvarizace žurnalistiky, co je to sitcom a jak vypadá „reality show“. Noviny, rozhlas a televize byly chápány především jako nástroje vlády a režimu, četly a sledovaly se s vědomím, že je třeba „hledat mezi řádky“, a jejich přeměna do demokratických poměrů byla spojována s nadějeplnými přívlastky jako „nezávislé“, „svobodné“ a „demokratické“.

Ve 20. století došlo k tomu, že se mediální produkce stala nedílnou součástí každodenního života obrovského množství lidí, kteří film, rozhlas, časopisy a denní tisk začali stále více považovat za součást své kultury. Sdělení se stala dostupná. Významným rysem, který souvisí s dalším rozvojem tisku, se stal vznik a postupný rozvoj distribuční sítě, díky níž se mohla sdělení šířit.

1 Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella

1.1 Charakteristika totalitních režimů

Totalitní režimy se mohou objevit v každé historické epoše. První vývoj totalitarismu byl již ve starověkém Egyptě, později v Athénách či Spartě, v okamžiku, kdy se začaly rozvíjet, prohlubovat a rozšiřovat společenské formy, v průběhu doby se dále vyvíjel. V 50. letech minulého století byl spojen převážně s hodnocením nacismu a fašismu, postupně se tento pojem začal užívat spíše pro označení komunistického režimu.

Totalitarismus označuje typ nedemokratické formy vlády a patří do skupiny historicky definovaných pojmů. Je založen na vládě jedné strany nebo vojenské moci, která se snaží o cílevědomou deformaci myšlení. Postrádá vnitřní třídní strukturu, přeměňuje jedince na izolované bytosti, jímž chybí vědomí sounáležitosti a potlačuje lidskou svobodu. Ke svému přežití vyžaduje aktivní účast občanů na veřejném životě.¹

O definování pojmu se pokoušeli mnozí, ale nejznámější je zřejmě šestibodová definice amerických politologů Carla Joachima Fridricha a Zbigniewa Brzezinského, pocházejících ze zemí ovládanými totalitním režimem.

„1. Existuje oficiální ideologie, kterou musejí přijmout a akceptovat všichni členové společnosti.

2. Veškerý politický a společenský život zcela ovládá jediná masová politická strana, v jejíž čele stojí většinou jediný vůdce.

3. Vládce či strana mají absolutní monopol na kontrolu armády. Tuto kontrolu provádí buď přímo politická strana, nebo jí kontrolovaná byrokracie.

4. Prostředky masové komunikace – tisk, rozhlas, televize, knižní produkce – jsou zcela kontrolovány prostřednictvím stejných mechanismů, jakými probíhá kontrola armády.

5. Existuje dokonalý systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím tajné policie, která používá teroristické postupy.

6. Hospodářství podléhá centrálnímu řízení, plánování, veškerá ekonomika

---

¹ ŘÍCHOVÁ, B., *Přehled moderních politologických teorií*, Vyd. 2 Praha: Portál 2006, s. 225 - 230

*je kontrolována.*²

Teprve až po ukončení druhé světové války se tento výraz dostal do běžného slovníku politologů, novinářů a také veřejnosti.

1.2 Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella (1984)

Na začátku 20. století v Evropě vře intenzivní politická a sociální situace. Otázkou totalitních systémů se začínají zabývat světoví autoři. Mezi nejznámější kritiky patří i George Orwell, který byl přesvědčen, že stávající kapitalistický systém nemá šanci přežít. Navrhoval skutečnou socialistickou demokracii, která se neobejde bez dalekosáhlých změn, např. rozsáhlá zestátnění, omezení výsad bohatých nebo svobodu koloniím. Ve svém díle 1984 popisuje chmurnou představu ideálního totalitního režimu. Než poukážu na jeho představy o „šíleném“ světě, několik slov k autorovi.

Narodil se 25. června 1903 v Motihari v Indii v rodině koloniálního úředníka v typické anglické střední třídě. George Orwell byl pseudonym, příjmení převzal dle říčky Orwell, která protékala v anglickém Oxfordshiru, kde vyrůstal. Jeho vlastní jméno bylo Eric Arthur Blair. Vystudoval soukromou střední školu a prestižní Eton. Do věku 25 let sloužil v Indické imperiální policii v Barmě. V roce 1927 se vrátil zpět do Anglie a živil se jako novinář a esejista. Život neměl lehký, žil dokonce jako tulák a bezdomovec v Londýně či Paříži. Z tohoto období vznikla autobiografická kniha z prostředí londýnské a pařížské chudiny *Down and Out in Paris and London* v roce 1933. Ve španělské občanské válce, bojuje jako dobrovolník v legiích protistalinistické komunistické strany založené v roce 1935. Zde poznává manipulovatelnost idejí a uměle vyráběnou historii a je znechucen z intrik a fanatismu jednotlivých složek španělské levice. Ve svých esejích píše nejen o politice, literatuře či kultuře obecně, ale komentuje život své doby v celé jeho pestrosti. Čerpá z vlastních zkušeností a největší část jeho děl pochází z období války. Druhé světové války se aktivně neúčastní, ale plně spolupracuje s BBC a píše články, knižní recenze a později literární a politické úvahy do předních anglických časopisů a novin, např. *Tribune*. Od roku 1945 pracoval jako válečný zpravodaj listu *Observer*.

---

² BALÍK, S., KUBÁT, M., *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, První vydání, Dokořán 2004, s. 36 - 37

Svá dvě nejznámější díla píše před svou smrtí. Farmu zvířat (1944) a román 1984, který začal psát v roce 1948 a dokončil ho o rok později. Obě tyto knihy jsou kritikou totalitních systémů. George Orwell zemřel v Londýně 21. ledna 1950 na tuberkulózu. Je považován za jednoho z nejlepších anglických esejistů. Patří k nejvýznamnějším literátům 20. století. Jako satirik bývá srovnáván s Jonathanem Swiftem a spolu s Franzem Kafkou je označován za „proroka“ našeho věku.

Název románu 1984 je přesmyčka roku, kdy ho autor začal psát. Nechává se inspirovat politickou situací v sovětském Svazu a některé pasáže lze přirovnat k nacistické Třetí říši. Popisuje svět, který je totálně podroben totalitarismu a z něhož není kam utéct. Planeta je rozdělena do tří státních celků, z nichž dva jsou neustále zneprátelené a bojují spolu. Tato situace se v průběhu času mění. V čele Oceánie, kde se příběh odehrává, stojí Strana, jež vládne neomezenou mocí a cokoli proti jejímu kolektivnímu myšlení je krutě trestáno, lidská individualita se stává zločinem. V jejím čele stojí Velký bratr, jenž je uctíván jako velký vůdce. Oficiální hesla strany jsou „VÁLKA JE MÍR“, „SVOBODA JE OTROCTVÍ“ a „NEVĚDOMOST JE SÍLA“. ³ Veškerý život svých občanů řídí a kontroluje pomocí masových organizací či propagandistickými aktivitami.

Vůdcova podobizna je všude. Na plakátech, obrazech, na mincích, na krabičkách od cigaret. V každé domácnosti, v ulicích, v zaměstnání, na veřejných prostranstvích jsou obrovské obrazovky, které nejdou vypnout a jsou v nich zabudovány mikrofony, kde lidé vidí mnohokrát denně obličej Velkého bratra a neustále jsou jim chrleny ideologické myšlenky, které jsou zakotveny v oficiální doktríně Strany.

O jejich dodržování se stará ideopolicie 24 hodin denně. Kromě ideopolicie se o dodržování ideologie starají všichni lidé včetně dětí. Ty jsou vychovávány ve stranických organizacích, ve školách⁴, v rodině jako noví loajální jedinci vůči Straně a její bezmezné oddanosti, kteří budou podporovat její legitimitu a rozšiřovat pole nových stoupenců, ochrání Stranu před jakýmkoliv nebezpečím a budou pro ni v krajním případě ochotni i zemřít. *„nejhorší bylo, že v organizacích, jako byly Zvědové, z nich systematicky dělali malé neovladatelné divochy, a přitom to v nich nezbuzovalo sklon k tomu, aby se bouřily proti stranické disciplíně. Naopak,*

---

³ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 24

⁴ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 82

*zbožňovaly Stranu a všechno, co s ní souviselo.*⁵ Děti Stranu a vše, co s ní souvisí, milují a jsou vedeny k tomu, aby vše, co ji může ohrožit, nelítostně nenáviděly.⁶ Ve školách se musí účastnit povinných besed, kde je jim vtoukána ideologie, aktivně se účastnit společenských akcí, vyvěšovat transparenty a výzdobu na oslavy. Mnohem důležitější je u nich bdělost a připravenost pátrat po nepřátelích státu, zrádcích a ideožločincích.⁷ Strana se snaží postupně odbourat rodinu a zpřetrhat veškeré citové vazby. Vychovává děti, aby špehovali své rodiče a nezdráhali se je udat, pokud u nich spatří příznaky nebo zdání politické nespolehlivosti.⁸ Již od útlého věku jsou vystaveny násilí, chodí se např. dívat na věšení zajatců do parku.⁹

Bezvýhradná loajálnost lze očekávat pouze od naprosto izolované bytosti, která se zprostí všech možných společenských pout, ať už k rodině, přátelům, soudruhům, ba pouhým známým a smysl svého pobytu na zemi nachází pouze a výlučně v příslušnosti k hnutí, v členství ve straně.

Hlavní hrdina románu Winston Smith, který je ve středních letech, se proviní vůči ideologii tím, že se zamiluje. S dívkou Julií, o níž si původně myslel, že ho sleduje a chce udat, se schází tajně, protože láska sama o sobě a touha po druhém člověku je ideozločin a už od začátku si uvědomují, že dříve či později budou odhaleni. Kontrola proniká i do rodinné sféry. Jak jsem uvedla výše, Strana se snaží zpřetrhat rodinné vazby. V Oceánii je kladen velký důraz na antisexualitu, proto i sexuální touha je považována za porušení ideologie. Boří tradiční vztah muže a ženy. Manželství není spojení dvou lidí na základě lásky a důvěry, jak jsme zvyklí, ale je to spojení dvou náhodně vybraných cizích osob, jehož účelem je pouze plození dětí, nových loajálních bytostí.¹⁰ Neexistuje zde žádné soukromí, láska nebo přátelství. Členové rodiny stojí při sobě jen v případě, že k tomu mají praktický důvod.¹¹

---

⁵ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 32 – 33

⁶ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 73

⁷ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 32 - 33

⁸ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 192

⁹ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 31 - 32

¹⁰ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 75 - 76

¹¹ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 38

Vše, každý krok je hlídán, sledován, soukromí si člověk uchovává jen ve své hlavě. Skoro celý příběh se odehrává v Londýně, jednoho dne odjíždí Winston s Julií na venkov. Na vzdálenost do sta kilometrů nepotřebují v pase výjezdní povolení. Na železničních stanicích jsou však hlídky s nepříjemnými otázkami.¹² Na venkově sice nejsou všudypřítomné obrazovky, ale mohou zde být nainstalovány mikrofony.

Smith se provinil vůči Straně jednak tím, že se zamiloval, jednak se mu dostává do rukou zakázaná kniha Bratrstva, které chce Stranu svrhnout. S Julií jsou odhaleni, zatčeni a odvezeni do cel Ministerstva lásky. Během tvrdého mučení Winstonovi dochází podstata celého režimu. Pochopí, že Strana neusiluje o moc kvůli dobru chudých či kvůli něčemu jinému, ale že usiluje o moc kvůli moci samotné. Dozvídá se, že realita existuje pouze v lidském vědomí, nikde jinde. Ale ne ve vědomí jednotlivce, které se může mýlit, ale ve vědomí Strany, protože cokoli Strana považuje za pravdu, je pravda. Dále se dozvídá, že vlastně neexistuje. Přeje si zemřít, ale nemá možnost.

Např. platí, že $2 + 2 = 4$, ale je to opravdu tak? Nemůže to být 5? Nebo dokonce 3? Pokud Strana říká, že je to 5, je to skutečně 5. Nestačí to jen říct, musíte tomu plně věřit.

Strana chce, aby upřímně miloval Velkého bratra a bezmezně mu důvěřoval. Strana nechce své nepřátele jen zničit, ale chce úplné pokoření a obrat myšlení. K tomu jí dopomáhá surovost promyšleně kombinovaná s vlídnými domluvami.¹³ Mučení vězňové se nepodřizují ze strachu, dělají to z vlastní svobodné vůle. Kacíř je také nejprve obrácen na správnou víru a pak až teprve zničen.

Smith se ocitá opět na svobodě jako zcela nový a napravený člověk, který je zcela podroben systému, uvědomuje si, že navzdory všemu teď Velkého bratra miluje a ctí. Posléze je vaporizován – úplně vymazán z existence.

1.3 Manipulativní praktiky v totalitních režimech v díle G. Orwella (Farma zvířat, 1984)

Režim má ambice ovládnout zemi, svět „navěky“, což je nedílnou součástí ideologie. Důraz se klade především na cíle a hodnoty, nikoli na výsledky. Pokud je společnost

---

¹² ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 99

¹³ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 220

lhostejná k tomu, co se děje kolem nich, pak mohou vládcové získat a použít potřebné technologické nástroje k jejímu naprostému ovládnutí. Pouze v (post) moderním světě disponují vládcové s totalitními choutkami technickými nástroji, které jim umožňují proniknout do osobního, intimního života člověka a dělat si nárok na jeho plnou loajalitu, kterou si budou umět vynutit. Kdekoli se totalitní systém dostal k moci, začal ničit podstatu člověka.

Orwell v díle *Farma zvířat* popisuje manipulativní praktiky totalitních režimů s naprostou přesností a zároveň nenásilnou formou. Dílo má formu zvířecí alegorie, bajky. Inspiraci spatřoval v politické situaci nového vylepšeného systému vlády v SSSR a jeho satelitech ve 30. letech 20. století. Zvířata žijí na Panské farmě jako všechna zvířata běžně v okolí, až je jim jednoho dne vnuknuta myšlenka změny – revoluce. Majitele statku vyženou a vládnou si sami. Plná nadšení si stanovují principy, které mají formovat celé společenství. Vlády se ujímají nejchytřejší zvířata – prasata. Zpočátku vypadá život na farmě jako v ideálně fungující společnosti. Vláda prasat se však postupem času zvrhává v brutální tyranii.

Základem změny stávajícího systému je myšlenka na změnu.

V díle *Farma zvířat* to byl právě Major, starý, zkušený, u všech zvířat respektovaný, kanec, který vyprávěl ostatním svůj sen. *„Žádné zvíře v Anglii nezná štěstí a odpočinek. Žádné zvíře v Anglii není svobodné. Zvířecí život je bída a otroctví. Taková je pravda soudruzi.“* ... *„Člověk je náš jediný opravdový nepřítel. Odstraňme Člověka a hlavní příčina hladu a přepracování zmizí.“* ... *„Co tedy musíme udělat? Ve dne v noci, tělem i duší pracovat na svržení lidské rasy. A to je moje poselství, soudruzi: REVOLUCE! Nevím, kdy přijde. Možná za týden, možná za sto let, ale vím, tak jistě, jako vidím pod nohama tuhle slámu, že dříve či později zvítězí spravedlnost.“* ... *„Všichni lidé jsou nepřátelé, všechna zvířata jsou si soudruhy!“*¹⁴

Důležitou roli hraje osoba, která vysloví myšlenku na změnu. Charismatictí lidé vyvolávají u svého okolí obdiv. Vůdce dokáže svým projevem strhnout masu lidí na svou stranu a jejich podřízenost se může zvrhnout až za hranice pudu sebezáchovy.

Totalitní systém potřebuje měnit minulost a ta je určena vzpomínkami a hmatatelnými důkazy. V díle 1984 Orwell popisuje jak Winston pracuje

---

¹⁴ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 6 - 8

na Ministerstvu pravdy a zabývá se falšováním historie. On a další úředníci přepisují všechny články, které kdy v minulosti vyšly. Přepisují se předpovědi průmyslové výroby nebo válečného vývoje. Aparát umožňuje kdykoli změnit veškeré záznamy o zvolené události či člověku na něco úplně jiného. Případně nepohodlnou osobu tzv. vaporizovat – úplně vymazat z existence. Změna musí být úplná, proto se přepisují všechny články, ve kterých byla osoba uvedená. Noviny se posléze znovu vytisknou a nahradí se všechny staré výtisky.¹⁵ To, co říká Velký bratr teď, tak je pravda. Toto se může dít několikrát a nikdo nepozná, že je text změněn.

Ve Farmě zvířat je ukázán jiný způsob manipulace s textem. Po úspěšné revoluci a vyhnání pana Jonese z farmy, si zvířátka stanovila 7 příkázání, která musí dodržovat jako nezměnitelné zákony.

- *Každý, kdo chodí o dvou nohách, je nepřítel.*
- *Každý, kdo chodí po čtyřech nohách nebo má křídla, je přítel.*
- *Žádné zvíře nebude chodit oblečené.*
- *Žádné zvíře nebude spát v posteli.*
- *Žádné zvíře nebude pít alkohol.*
- *Žádné zvíře nezabije jiné zvíře.*
- *Všechna zvířata jsou si rovna.*¹⁶

Prase Pištík je napsal na viditelné místo na vrata stodoly. Postupem času, jak prasata získávají moc nad obyvateli farmy, tak si 7 příkázání upravují pro svoji potřebu. Už se jim nechce spát s ostatními zvířaty a začnou spát v domě v postelích. Ostatním je to divné, ale když si přečtou na vratech, že žádné zvíře nebude spát v posteli „s prostěradly“, připustí, že se mýlily a dál to neřeší. Postupně je tak přepsáno všech 7 nezměnitelných zákonů. Nakonec jsou příkázání nahrazena jedním „*VŠECHNA ZVÍŘATA JSOU SI ROVNA, ALE NĚKTERÁ JSOU SI ROVNĚJŠÍ*“.¹⁷

Postava Pištíka představuje největšího propagandistu. Je to malé, obtloustlé prase s kulatými tvářemi, které je vždy a všude, ve správný čas na správném místě. Má vždy plno výmluv, vysvětlení. „*Tak soudružky, jistě jste slyšely, že my, prasata, teď spíme v domě v postelích. A proč by ne? Snad si nemyslíte, že se někdy přijalo nějaké usnesení*

---

¹⁵ ORWELL, G., 1984, Praha, Levné knihy, 2009, s. 27

¹⁶ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 15

¹⁷ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 67

proti postelím? Postel, to je prostě místo, kde se spí. Když se to tak vezme, je i otep slámy ve stáji postelí. Přijalo se usnesení proti prostěradlům, která zavedli lidé. My jsme prostěradla odstranili a spíme mezi dekami. Ano, postele jsou pohodlné. Ale ne víc, než potřebujeme soudružky, při naší namáhavé duševní práci. Snad byste nás soudružky, nepřipravily o zasloužený odpočinek? Nechcete přece, aby nás naše povinnosti utýraly? Jistě byste si nepřály, aby se Jones vrátil?“ Věděl, že na tento argument odpověď není, samozřejmě nikdo nechtěl, aby se Jones vrátil.¹⁸

Vždy vše zvířátkům tak objasní nebo tvrdí, že jim selhává paměť, až zvířata zblbne a ty mu všechno věří a připustí, že se mylily. S tím souvisí cenzura, kterou autor popisuje v části, kdy zvířata přemýšlí, co udělají s přebytkem nadojeného mléka. Je jim řečeno prasetem Napoleonem, že se nemají starat a večer si všimají, že mléko zmizelo.

Jedincům je stále vnučováno, že v politice je obsažena jediná a úplná pravda. Prosazuje se určité chápání světa, je kontrola informací, kterou provádějí a vyhrazují si ji jen pro sebe. Jsou neustále neupřímně ujišťování o dobrých úmyslech. Zájem vůdce je obrácen k neomezené honbě za stále větší mocí na globální úrovni. Prasata vysílají každý den hejno holubů, aby informovali zvířata na ostatních farmách o úspěšné revoluci a aby je učili jejich revoluční píseň Zvířata Anglie o lepších zítřcích a vlády bez lidí. Píseň se šíří obrovskou rychlostí dál, zvířata se snaží bouřit, ale jsou trestány.¹⁹ „*Ve svých projevech mluvil Pištík se slzami v očích o Napoleonově moudrosti, dobrotě srdce, jeho hluboké lásce ke zvířatům, ať jsou kdekoliv, zvláště k těm ubohým zvířatům, která ještě musí žít v nevědomosti a otroctví na jiných farmách.*“²⁰

Občané jsou nuceni k aktivní účasti na veřejném životě. S odkazem na ideologii musí být nadchnuti k plnění náročných společenských úkolů. Rituály jsou vnučovány všem obyvatelům bez výjimky a všichni se jich musí účastnit. Prasata zavedla pravidelné nedělní schůze, na kterých se plánuje práce na další týden, přijímají rezoluce a diskutuje, vždy se končí zpěvem Zvířata Anglie. Kuliš organizuje zvířecí rady. V neděli se vztyčovala slavnostně vlajka.²¹

---

¹⁸ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 29

¹⁹ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 15 - 22

²⁰ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 46 - 47

²¹ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 17 - 18

Napoleon vyhlásil, že se bude pracovat v neděli odpoledne, tato práce je přísně dobrovolná, ale každé zvíře, které se nebude účastnit, dostane příděl žrádla poloviční. Později prasata zavedly spontánní demonstrace 1 krát týdně, jejímž účelem bylo oslavovat úspěchy, přednášely se básně, složené na počest Napoleona²², konaly se průvody, řečnilo se, zpívalo.

Každý totalitní režim útočí nejzákeřnějším způsobem na chudé obyvatelstvo. Bída a chudoba v něm nemá podle jejich propagátorů místo. Přitom bída a chudoba v realu je. Ekonomika je centrálně řízena centrálně. Všechny zveřejňované údaje si beznadějně protirečí.

Díky povětrnostním podmínkám, nízké úrodě a nemožnosti zvířat uchopit, držet nebo ovládat náradí a stroje, začínají mít zvířata méně žrádla. Dochází jim krmivo a Napoleon si uvědomuje, že by tato informace měla nežádoucí důsledky, proto na farmu zve a využívá advokáta k šíření opačného dojmu mezi lidmi. Prázdné kádě jsou naplněny pískem a nahoru je dosypána vrstva zrní. Příděly žrádla byly kráceny s výjimkou prasat a psů. Pištík nikdy neřekl, že došlo ke snížení, vždy hovořil o úpravě.²³ Ostře a rychle pročítal seznamy a čísla a podrobně prokazoval zvýšení všeho. Všudypřítomný Pištík vše vysvětluje a předcítá dlouhý seznam čísel, která měla prokázat, že produkce potravin různého druhu se zvýšila o 200 %, 300 % nebo dokonce 500 %.²⁴ Pištík je tak bravurní řečník a mistr ve lhaní, že je schopný přetočit od základu dosavadní vzpomínky zvířat o prožitém a stávajícím. Když převypráví vlastní verzi Bitvy u kravína, kde úplně obrátil Kulišovu roli, coby statečného bojovníka, který dostal Řád zvířecího hrdiny I. třídy, ve zbabělého a zrádného zločince, zvířata neměla pochyb, že se takto popsaná událost takto doopravdy odehrála. „*Když teď Pištík popsal celou scénu tak barvitě, začínalo se zvířatům zdát, že si vzpomínají*“.²⁵ Pozměňování a upravování skutečností se tak stává přirozenou součástí každého dne.

Je zde přítomný a velmi silně rozšířený pocit strachu. Tento strach je vše pronikající a přetrvávající. V 1984 je to ideopolicie, která sleduje záznamy z obrazovek a snaží

---

²² ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 31, s. 51

²³ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 38, s. 56

²⁴ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 46

²⁵ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 87

se odhalit jakýkoliv zločin proti Straně. Na farmě si Napoleon bere, hned po odkojení, štěňata do své výchovy. Jelikož je drží v izolaci, postupem času se na ně zapomnělo. Vycvičil z nich hrůzně vypadající zvířata s divokým vlčím výrazem, která hrozivě štěkala, vrčela a dojem strachu z nich umocňovaly také obojky pobité ocelovými trny. Kdykoli se vyskytl nějaký problém nebo snad zvířátka měla nějaké pochybnosti, tyto jejich pochybnosti byly vždy umlčeny rezolutním vrčením.²⁶ Napoleon si pomocí svých vycvičených psů stále upevňuje moc a získává pro sebe a ostatní prasata veškeré výhody.

Specifičtější než přímé hrozby a zločiny proti jednotlivcům je v případě totalitní propagandy užívání nepřímé, zastřené manipulace naznačováním hrozivého údělu všech, kde nebudou dbát jejího učení, a později masové vraždy páchané na „vinných“ stejně jako na „nevinných“. Ve stadiu prosazování a určité stabilizace jsou prováděny čistky.

Jedince mučí vynucením doznání a vraždami, nebo jejich mezní zkušenosti, jakými jsou mučení nebo strach ze smrti. V románu 1984 jsou to záznamy poprav na velkoplošných obrazovkách, veřejně konané popravy na náměstích. Spoty umírajících lidí ve válkách, umírající nepřátelé, tajní agenti, údajní vlastizrádci. Z Farmy zvířat je vyhnáno prase Kuliš za pomoci vycvičených psů a veškeré neúspěchy a všechno utrpení je přičítáno právě jemu. Jsou odhaleni jeho údajní pomocníci a jsou popraveni. Tito sabotéři jsou od této chvíle nalézáni takřka na každém kroku. Zvířata jsou vyděšená a ochromená, sledují bez dechu.²⁷ Zvířátka se dočkala času, kdy se nikdo neodvažuje vyjádřit svůj názor, protože všude se potulují vrčící psi a musí přihlížet, jak jsou jejich druhové trháni na kusy po doznání se k hrůzným činům. Příkázání bylo přepsáno na „Žádné zvíře nezabije druhé *bez důvodu*“.²⁸

V Orwellově 1984 se dále setkáváme s uměle vytvořeným jazykem, který má vést ke „správnému“ myšlení. Strana chce, aby lidé o ničem moc nepřemýšleli, a aby veškeré jejich emoce, city a skutky byli v souladu s ideologií. Cílem je zredukovat slovní zásobu natolik, aby „závadné“ protiideologické myšlenky byly nevyslovitelné.

---

²⁶ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 28 - 33

²⁷ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 28

²⁸ ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, s. 44 - 46

Totalitarismus objevil – díky své zvláštní ideologii a její úloze v donucovacím aparátu – nástroj umožňující ovládnání a terorizování lidských bytostí zevnitř. Lidé jako osamocení jedinci postrádající dodatek normálních sociálních vztahů. Jedině za takových okolností mohou převážít a uspět totalitní vlády, které nabízejí novou náhradu ztracených vazeb. Usilují o trvalou masovou mobilizaci.

Anekdota

„Přestože neexistuje nezaměstnanost, pracuje jen polovina lidí. Přestože pracuje pouze polovina, jsou překračovány plány. Přestože jsou překračovány všechny plány, na trhu není nic. Přestože není nic na trhu, mají lidé více, než potřebují. Přestože mají více, než potřebují, nadávají na vládu. Přestože nadávají na vládu, 99.9 % ji volí.“²⁹

---

²⁹ ARENTOVÁ, H., *Původ totalitarismu I-III*, První vydání, Praha, Oikoyemenh, 1996

2 Média

2.1 Charakteristika médií

Média jsou považována za prostředníky komunikace mezi jednotlivými skupinami, vrstvami či třídami v moderní společnosti, popř. za prostředníky nabízející příslušníkům žijícím v určité společnosti představu o tom, jak je tato společnost uspořádána a jaké je v ní rozložení sil a odpovědností.³⁰ Jsou společensky a historicky podmíněné formy sociální komunikace a jejich společným charakteristickým rysem je:

- jsou dostupné neomezenému množství lidí díky svým technickým, organizačním a distribučním možnostem,
- svým uživatelům nabízejí obsahy, které pro ně mohou být z různých důvodů použitelné (poučitelné, inspirativní, zábavné),
- informace nabízí pravidelně nebo průběžně,
- na zájmu a potřebách uživatelů závisí existence těchto forem komunikace

Médií se rozumí souhrn technických prostředků a sociálních systémů sloužících hromadné komunikaci. Patří mezi ně: tisk, televize, rozhlas, video, film, audio záznam, multimedia, internet. Pokud tyto sdělovací prostředky zasahují široké vrstvy obyvatel nebo celou společnost, hovoříme o masové komunikaci a sdělovací prostředky označujeme jako masmédia.³¹ Pro všechny je společné to, že jsou obsahově univerzální, mají velkou popularitu a jsou v zásadě veřejné povahy. Své obsahy produkují aktuálně (rychle), v krátkých pravidelných periodách (denní tisk), nebo průběžně (rozhlas, televize, internet), s důrazem na to, co je bezprostředně podstatné nebo zajímavé. Jsou základním komunikačním prostředkem v každé sociální komunikaci. Jsou považována za prostředníky komunikace mezi jednotlivými skupinami, vrstvami či třídami v moderní společnosti, popř. za prostředníky nabízející příslušníkům žijícím v určité společnosti představu o tom, jak je tato společnost uspořádána a jaké je v ní rozložení sil a odpovědností.

---

³⁰ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 92

³¹ KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I*, Brno: IMS, 2009, s. 46

Vzhledem k tomu, že se o „velkém množství lidí“ často uvažuje jako o vnitřně nediferencované či málo diferencované množině, v níž se ztrácí jedinečnost individua jako neopakovatelné lidské bytosti, prosazuje se představa, že se jedná o „masu“ lidí – odtud právě označení „masová média“ a „masová komunikace“.

Komunikace je proces přenášení sdělení od nějakého zdroje – podavatele – k nějakému adresátovi – příjemci, iniciativu v něm má zdroj, zatímco příjemce může pouze reagovat. Harold Lasswell popsal masovou komunikaci jako proces, v němž – někdo - říká něco - někomu - nějakým kanálem - s nějakým účinkem.³²

Typologie mezilidské komunikace:

intrapersonální: komunikace se sebou samým, podoba od útržkovitých vnitřních monologů přes samomluvu

interpersonální: mezi dvěma až třemi lidmi, má v základní podobě mluvenou a dialogickou povahu, účastníci se vnímají jako individuality, druhotná podoba psaná korespondence, telefonický hovor, účastníci spolu sdílejí situační a komunikační kontext

skupinová: komunikace uvnitř nějaké ustavené skupiny s určitou vnitřní hierarchií, podoba je mluvená a dialogická, do hry vstupuje autorita, která má ostatními respektované právo průběh komunikace řídit. v pracovním kolektivu má formální postavení autority nadřazený

meziskupinová: mezi ustavenými skupinami, projev je mluvený a v zásadě dialogický, vyznačuje se vyšší mírou formalizace

organizační: veškeré komunikační procesy se odehrávají uvnitř nějakého organizačního celku, komunikace psaná, možnosti dialogičnosti komunikace jsou omezeny, vztah mezi účastníky je zřetelně nerovný

celospolečenská: veškeré komunikační procesy jsou dostupné všem příslušníkům určité společnosti, ztrácí dialogický charakter, je jednosměrná od podavatele k příjemcům, pomocí masové komunikace jde o typ mediální komunikace, jež se rozvíjí v podmínkách „masových společností“.³³

---

³² JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 21 – 36, s. 92

³³ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 39

Za zlomový bod se považuje vynález knihtisku Johanem Gutenbergem v r. 1450, jako začátek nové éry a formy mezilidské komunikace.

Masmédia rozdělujeme na:

Tisk je nejdéle používaný prostředek k rozšiřování informací a je prvním prostředkem masové komunikace. Vynález knihtisku se datuje až do roku 1450. Patří sem noviny, časopisy, katalogy, plakáty, letáky. Informace jsou sdělovány jedinci individuálně a kdykoliv. Záleží na člověku, kdy si co přečte sám. Nevýhodou je zdlouhavost přenosu informací. Čtenář musí čekat na následující den v případě periodického tisku. Autor musí zvolit vhodnou slovní zásobu a styl. Výhodou je to, že člověk při čtení zapojuje svoji fantazii.

Rozhlas se do povědomí lidí dostal ve dvacátých a začátkem třicátých let minulého století. Díky němu jsou informace předávány posluchačům mnohem rychleji. Mluvené slovo působí na všechny sociální skupiny stejně. V dnešní době existuje mnoho různých stanic s různým zaměřením na posluchače. Nejvíce s hudebním zaměřením či zpravodajské. Hodně posluchačů ztratil s nástupem a rozvojem televizního vysílání. Pravidelné rozhlasové vysílání bylo zahájeno v roce 1923. V současné době je rozhlas součástí mobilních telefonů a mnoho lidí poslouchá rozhlasové vysílání např. při cestě do zaměstnání, při práci či při relaxaci.

Televize zažila největší rozmach po druhé světové válce. Spojení obrazu a zvuku zajišťuje upoutání diváka s nejrůznějšími událostmi, ať už politickými, sportovními či uměleckými, téměř po celém světě. Televize formuje i deformuje a je mimořádně účinným prostředkem masové manipulace. Negativum je, že zabere mnoho volného času člověka. Díky dokumentárním, soutěžním a zpravodajským pořadům má televize charakter osvětový. Pravidelné televizní vysílání bylo zahájeno v roce 1953. Troufám si říct, že televize je v současnosti v každé běžné domácnosti.

Internet je nejmladším médiem a lidé ho začali využívat na přelomu 20. a 21. století. Jsou v něm obsažena veškerá pro a proti vůči tradičním médiím. Je to jediné médium, které nemá centrálního vlastníka. Lidé si mohou vybrat z široké nabídky informací. Obsahuje veškerá pro a proti vůči tradičním médiím. K internetu se denně připojuje mnoho milionů lidí po celém světě.

2.2 Manipulace médií ve spojení s totalitními režimy a dneškem

Od vynálezu knihtisku v polovině 15. století se v nejrůznějších podobách neustále objevují úvahy o tom, jaké účinky mohou mít média na své uživatele.³⁴

V první polovině 20. století jsou média využívána jako propagandistický nástroj masové povahy nejprve v první světové válce, pak v sovětském Rusku (SSSR) a v hitlerovském Německu. Významnými médii tohoto období jsou stranický tisk, časopisy, film, rozhlas a od přelomu dvacátých a třicátých let také bulvární deníky. Média se stávají součástí každodennosti, výrazně pronikají do volnočasových aktivit jako jedno řešení, jak realizovat požadavek naplnění volného času zábavou, a podílejí se na formování životního stylu.³⁵

Masmédia plní řadu funkcí, nejdůležitější jsou:

Informativní – podstatou je poskytovat informace, data, zprávy, v této souvislosti má vzdělávací charakter.

Formativní – spočívá v ovlivňování celé osobnosti, ve smyslu výchovném, především ve smyslu osobní, individuální a společenské angažovanosti a aktivity jako základní podmínky autentického rozvoje osobnosti.

Komunikativní – schopnost uskutečňovat spojení mezi určitou událostí nebo skutečností a příjemcem. Můžeme sem zahrnout přínos médií v procesu socializace, kdy pomáhá stabilizovat normy, vzory, ideály a učí adresáta přejímat dané způsoby chování, které jsou pro určitou sociální skupinu charakteristické.

Rekreativní – přináší zábavu, uspokojuje naši potřebu rozptýlit se, bavit se nebo je nástrojem relaxace a přispívá k získání duševní rovnováhy.³⁶

Masový tisk byl určen čtenářům z nižších středních a nižších vrstev, více se věnoval populárním tématům a přizpůsobil jim i politické zpravodajství a analýzu politického dění. Využíval výraznější grafickou podobu – nápadnější a výraznější titulky, kratší texty, využití ilustrací. Noviny a časopisy se staly zdrojem sdělení o událostech,

---

³⁴ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 362

³⁵ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 67, s. 71

³⁶ KRAUS, B., SÝKOR, A. P., *Sociální pedagogika I*, Brno: IMS, 2009, s. 47

zážitcích a zkušenostech obecnější povahy. Podstatou média je zprostředkování informace.

Informace

Od nepaměti spolu lidé komunikují a předávají si informace. Informací rozumíme údaj, sdělení, zprávu různého obsahu. V dnešní době mají informace zásadní vliv jak na jednotlivce, tak na celou společnost. Mohou zásadním způsobem ovlivnit naše názory. Svobodný přístup k informacím patří k základním lidským právům a je neoddělitelnou součástí demokratického státu.

Dezinformace

Denně se na nás valí velké množství informací a někdy můžeme narazit i na naprosto protichůdné. Pokud je média vyšlou úmyslně nesprávné nebo zkreslené, hovoříme o dezinformacích. Je vyhledávaným nástrojem domácí i zahraniční politiky ve všech režimech. Vysílatel určité dezinformace chce záměrně nežádoucím směrem ovlivnit příjemcův názor nebo rozhodnutí. Rozsáhlé dezinformační kampaně provázely obě světové války a kořeny sahají až do starověkého Říma.

Nejen důležitost masových médií pro předávání informací veřejnosti, ale také četné snahy využít masových médií k nejrůznějším politickým cílům jako nástrojů propagandy a manipulace, a koneckonců i nebyvalý rozvoj médií.³⁷

Propaganda

Záměrná a systematická snaha o formování představ, ovlivňování a usměrňování citů, vůle, postojů, názorů a chování lidí za účelem dosažení takové reakce, která je v souladu s úmysly a potřebami tvůrce propagandy.³⁸

Propaganda vychází z předpokladu, že média jsou silný společenský faktor, který může významným způsobem ovlivnit postoje a chování jak jednotlivce, tak celé společnosti, v níž média působí. Jedná se o šíření systematických teorií, názorů a ideí (např. politických). Má tendence vysvětlovat a přesvědčovat lidi o jejich správnosti.

---

³⁷ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 19, s. 82, s. 92

³⁸ REIFOVÁ, I. a kolektiv, *Slovník mediální komunikace*, Vyd. 1 Praha: Portál 2004, s. 192

V minulosti byl klasickým prostředkem propagandy tisk, posléze plakáty. Neodmyslitelným nástrojem je dále řeč, proslovy a hesla. Proto jsou média hlavním nástrojem propagandy.³⁹ Po roce 1918 se politická propaganda vyznačuje nárokem na totálnost. Totalitní státy jako nacistické Německo nebo Sovětské Rusko si nárokovali nejen kontrolu a ovládnání masových médií, ale chtěli důsledně formovat a řídit veškerou veřejnou komunikaci.⁴⁰ Totální propaganda zasahuje sféru komunikační, oblast kultury, výchovy a vzdělání. Hrozba násilí a samotné fyzické násilí je její nedílnou součástí.⁴¹ V totalitním systému je nedílnou a možná nejdůležitější součástí celého systému vládnutí. Nejdůležitějším z nástrojů propagandy je mediální manipulace. Mezi její techniky patří opakování, symboly, móda, zveličování událostí, otevřenost (nemáme přece co tajit), použití sloganů nebo nepřímé působení prostřednictvím dětí.

Cenzura

Držitele moci vedou často ke snaze nejrůznějšími zásahy kontrolovat a korigovat obsahy médií, které se dostávají k příjemcům. Jejich přesvědčení o velké moci mediálních obsahů a schopnosti ovlivňovat postoje a názory lidí (např. zpochybňovat právo mocných na moc). Jinými slovy používají cenzuru, jejímž úkolem je znemožnit přístup „závadných“ obsahů k příjemcům. Cenzura je způsob kontroly a korigování mediálních sdělení a je spojena s výkonem státní moci nebo prosazování mocensky podložené ideologie. Podle doby, kdy k cenzuře dochází, rozdělujeme na předběžnou (preventivní), kdy je zásah do obsahu média dřív, než se dostane k uživatelům a následnou (represivní), která je vykonána až po distribuci média. V každém typu společnosti existuje cenzura v nějaké podobě.

Historik J. Wilke rozlišuje čtyři typy cenzury podle toho, jaké motivy vedou k uplatnění cenzurních zásahů.

Morální cenzura – projevuje se nejčastěji,
vojenská cenzura – uplatňuje se během vojenského konfliktu, kdy je nutné utajit informace, které by mohly pomoci nepříteli,

---

³⁹ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 49

⁴⁰ REIFOVÁ, I. a kolektiv, *Slovník mediální komunikace*, Vyd. 1 Praha: Portál 2004, s. 193

⁴¹ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s.192

politická cenzura – omezuje projev svobody tisku a svobody vyjadřování, které zdánlivě nebo reálně ohrožují vládu kritikou a prezentováním opozičních názorů,
náboženská cenzura – uplatňuje se v případě, že je vláda silně pod vlivem náboženského vyznání, vede k cenzurování názorů a vyznání jiných náboženství.

O cenzuře tisku můžeme hovořit už po vynálezu knihtisku. Jako první projevíli obavy z možných účinků médií po vynálezu knihtisku představitelé církevní a světské moci.⁴²

---

⁴² JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 364 - 370

3 Sociální pedagogika a mediální výchova

3.1 Téma a úkol mediální výchovy

Člověk, žijící v době, která je prostoupená médii potřebuje k tomuto životu být mediálně gramotný. Mediální gramotnost je soubor poznatků a dovedností potřebných pro orientaci v prostředí mediálních produktů. Člověk získává kritický odstup a zároveň může maximálně využít potenciál médií jako zdroje informační a zábavy. Zvyšování mediální gramotnosti zajišťuje mediální výchova, která je od roku 2000 součástí rámcových vzdělávacích programů pro Základní školy a Gymnázia. Dále se s ní setkáváme v nejrůznějších mimoškolních kroužcích nebo mládežnických organizacích. Počátky lze najít už u Jana Amose Komenského, který používal čtení novin jako součást výuky. Žáci získávají poznatky o mediální produkci, o vnitřním fungování médií a pravidlech jejich fungování. Cílem je rozvíjet kritický pohled na podněty z médií, podpořit svobodné rozhodnutí na základě kritického vyhodnocení nabídnutých informací a v neposlední řadě získat představu o roli médiích v různých typech společnosti a historických kontextech.⁴³

Pokud média špatně užívají různé pojmy, vytváří virtuální realitu. Informace mohou být zkreslené, deformované a mohou vést k vadným interpretacím a nepochopení konkrétních událostí, ať těch současných nebo historických.

Nutnost mediální výchovy dokládá skutečnost, že se požadavek na její pěstování a rozvoj objevuje i v dokumentech evropských orgánů. Evropská komise vydala v roce 2007 dokument nazvaný „Evropský přístup k mediální gramotnosti v digitálním prostředí“. Směrnice Evropského parlamentu 2007/65/ES v článku 37 uvádí:

„Mediální gramotnost“ se týká dovedností, znalostí a porozumění, které spotřebitelům umožňují efektivní a bezpečné využívání médií. Mediálně gramotní lidé by měli být schopni provádět informovanou volbu, chápat povahu obsahu a služeb a být schopni využívat celé šíře příležitostí, které nabízejí nové komunikační technologie. Měli by být schopni lépe chránit sebe a své rodiny před škodlivým nebo urážlivým

---

⁴³ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 372 - 374

*obsahem. Proto je třeba rozvoj mediální gramotnosti ve všech oblastech společnosti podporovat a pečlivě sledovat její pokrok.*⁴⁴

3.2 Sociální pedagogika a mediální výchova

Od nepaměti si lidé předávali zkušenosti a zážitky, vypravěč, potulný kejklíř byl vítaným společníkem u rodového ohně, stejně jako u královského dvora.

Společenský dopad periodického tisku, později filmu, rozhlasu a televize, tedy tzv. masových médií se mimo jiné projevuje v tom, že postupem času vytvářejí svébytnou sféru komunikačních aktivit spojených s určitým životním stylem, s naplňováním volného času zábavou, ale i rozhodováním jednotlivců ve věcech společenského i individuálního zájmu. Tato svébytná sféra komunikačních aktivit se zpravidla označuje jako masová komunikace. Způsoby komunikace, které se ve společnosti praktikují, vypovídají velmi mnoho o povaze, hodnotách a uspořádání dané společnosti.

Koncem 19. století a zejména do poloviny 20. století se otázka role médií stává pravidelnou součástí kritických a analytických úvah o společnosti. Souvisí to s tím, že tisk nabýval na síle a společenském významu, stával se stále více zespolečenštělým (tedy dostupným a určeným nejen elitě, ale stále širším vrstvám), až nabyl podoby komunikačního prostředku vsutku masového, tedy dostupného a určeného početným zástupům čtenářů⁴⁵

Vlastníci mediálních společností jsou propojeni se sférou podnikatelskou, stejně jako s politickými špičkami. Z výše uvedeného vyplývá, že to ve svém důsledku musí vést k zamlžování, zkreslování informací, nevyváženému informování, ovlivňování veřejného mínění. Vliv médií na chování jednotlivců se však netýká pouze rizika nápodoby násilných obsahů, ale také např. rizik spojených s nápodobou fyzických vzorů (snaha dosáhnout vyzáblých proporcí současných modelek prezentovaných v médiích může vést k narušení stravovacích návyků ústících až do anorexie), změnami ve volebním chování či posuny v sociálním kontaktu. Takové pohyby, které je možné si vyložit jako důsledky působení médií, zahrnují pestrou škálu projevů od

---

⁴⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:CS:PDF> - 25. 9. 2012

⁴⁵ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 12 – 13, s. 45, s. 89

společenských změn, jež nastaly po zavedení nových komunikačních technologií (např. markantní posuny ve způsobu trávení volného času), přes využití médií k dosažení nejrůznějších individuálních či skupinových cílů (v reklamě, propagandě či news managementu) po snahu omezit působení médií ze strachu před jejich předpokládanou mocí.⁴⁶

Masmédia nás provázejí doslova na každém kroku a ovlivňují celou společnost. Plní řadu funkcí, např. informativní, formativní, komunikativní, rekreativní atd. Velmi důležitá je funkce formativní, která spočívá v ovlivňování celé osobnosti, ve smyslu výchovném, osobním, individuální a společenské angažovanosti a aktivity jako základní podmínky autentického rozvoje osobnosti. Vznikají a působí ve společnosti regulované tržními zákonitostmi a snaží se prosadit především ekonomicky a méně již kvalitou své programové nabídky. Největší problém v působení médií je, že předkládají virtuální realitu jako skutečnou, jako život, ve kterém to tak nefunguje. Např. dětští zločinci argumentují, že pouze napodobovali a „chtěli si to také vyzkoušet“.

Celkový význam a přínos masmédií pro život člověka vyvolává jistou polemiku. Na jedné straně nesporně obohacují život, rozšiřují obzor, zprostředkovávají události slovem i obrazem a umožňují zážitky z nejrůznějších příležitostí z celého světa. Tím však současně přispívají k celkové přesycenosti podněty, narušují denní rytmus, ochuzují o spánek, přispívají k pasivnímu a konzumnímu životnímu stylu.⁴⁷

Konkurenceschopnost masmédií je nesouměřitelná, působí hlavně v procesu funkcionální výchovy, kde je jedinec ovlivňován prostředím, na jehož podmínky se adaptuje.

Existují přesto dvě cesty, jak do vlivu masmédií vstupovat. Na té první by se měl učitel (vychovatel) snažit oslabit negativní působení masmédií tím, že podrobí důkladné obsahové (věcné) a formální, estetické a uměnovědné analýze konkrétní výtisk dětského časopisu nebo určitý televizní (rozhlasový) pořad, který děti sledují a ukázat jim slabiny a nedostatky (nepřirozenost, stereotypnost, vyumělkovanost). Na druhé cestě by se měl pokusit vzbudit i v kulturně jinak orientovaném jedinci touhu po elementárních, přirozených aktivitách a stimulovat jeho potřebu je poznat, procítit.⁴⁸

---

⁴⁶ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 361 - 362

⁴⁷ KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I*, Brno: IMS, 2009, s. 48

⁴⁸ KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I*, Brno: IMS, 2009, s. 49

Média na nás působí a ovlivňují nás pozitivně (vzdělávání, výchova, kladné vzory, nové informace, ...) i negativně (záporné vzory, negativní vliv na děti, okrádání o čas, ...). Ať už je vnímání a hodnocení médií jakékoli, jedno je jisté – média (masová i síťová) jsou významnou součástí života současných společností, zvláště v rozvinutých zemích. Nejvzácnější komoditou se stává náš čas – čas, který my, příjemci, uživatelé, věnujeme tomu či onomu.⁴⁹

---

⁴⁹ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, s. 14

4 Sociologický průzkum

4.1 Vypracování dotazníku, stanovení hypotéz a cíl průzkumu

Cílem tohoto průzkumu bylo zjistit vnímání a rizika mediální manipulace jistou sociální skupinou. Tento průzkum byl proveden na náhodně vybraném vzorku čtyřiceti respondentů. Respondentky byly zaměstnané ženy starší dvaceti pěti let.

Ke své práci jsem si zvolila metodu anonymního dotazníku, který jsem vytvořila. V dotazníku jsem použila otázky položené a uzavřené. Dotazník obsahoval celkem 13 otázek, první otázka sloužila k charakteristice výzkumného vzorku, zbylých 12 otázek zjišťovalo postoj dotazovaných k dané problematice. Provedla jsem analýzu četnosti a procentuálního vyjádření jednotlivých položek dotazníku, jenž byly zpracovány do tabulek.

Hypotéza

Při stanovení hypotéz jsem vycházela z mých vlastních zkušeností, ale i z informací získaných studiem podkladů k mé bakalářské práci.

Hypotéza:

Lidé jsou vystavení působení medií na každém kroku. Z toho usuzuji, že více než polovina dotazovaných vnímá mediální manipulaci, dotazovaní nad 50 let se nejvíce zajímají o politické pořady na rozdíl od dotazovaných do 49 let, kteří se o tuto problematiku nezajímají, s tím souvisí riziko vzniku prostoru pro mediální manipulaci s širokou veřejností.

4.2 Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Marcela Nebylová a jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia, studijní obor Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií v Brně. Tento dotazník je vypracováván v souvislosti s bakalářskou prací „Kritika totalitních režimů v díle G. Orwella“. Součástí této práce

je sociologický průzkum, který je zaměřen na problematiku týkající se vnímání a rizika mediální manipulace. Prosím Vás o vyplnění níže uvedených otázek. Celý dotazník je anonymní a veškeré údaje budou užity jen v mé bakalářské práci. Jednu vybranou odpověď prosím **zakroužkujte** nebo **doplňte**.

Děkuji Marcela Nebylová

- 1) Věk
  - a) 25 – 49
  - b) 50 a více

- 2) Nejvyšší dosažené vzdělání:
  - a) SŠ
  - b) VOŠ
  - c) VŠ

- 3) Ve kterém médiu sledujete nejčastěji zpravodajství?
  - a) tisk
  - b) rozhlas
  - c) TV
  - d) internet

- 4) Kolik času průměrně věnujete uvedenému médiu denně?
  - a) 1 hodinu
  - b) 2-4 hodiny
  - c) 5 hodin a více

- 5) Články jakého typu vyhledáváte v médiích (TV, rozhlas, tisk, internet)
  - a) ekonomika
  - b) politika

- c) zajímavosti o přírodě
  - d) bulvár a „drby“
- 6) Jak na Vás působí vykreslení doby v seriálech ze 70. a 80. let (např. Žena za pultem, 30 případů majora Zemana, atd.)?
- a) líbí, chtěla bych v ní žít
  - b) nelíbí, prožila jsem ji
  - c) nechtěla bych v ní žít
  - d) skutečnost byla jiná
  - e) žádný z uvedených seriálů jsem neviděla
- 7) Myslíte si, že výsledky volebních preferencí politických stran jsou skutečné nebo je to pouze „nic neříkající odhad“?
- a) jsou skutečné
  - b) je to „nic neříkající odhad“
  - c) o výsledky se nezajímám
- 8) Myslíte si, že zveřejňování výsledků předvolebních preferencí manipuluje s voliči?
- a) ano
  - b) ne
  - c) nevím
- 9) Myslíte si, že politické pořady jako Otázky Václava Moravce, Partie, ...
- a) ukazují politickou krajinu
  - b) předávají informace
  - c) politické pořady nesleduju
- 10) Který z těchto úkolů je podle Vás důležitější? (viz. otázka 9)

- a) ukazovat politickou krajinu
- b) předávat informace
- c) politické pořady nesleduju

11) Myslíte si, že lze pomocí médií vytvořit politickou stranu?

- a) ano ..... (Doplňte jakou)
- b) ne

12) Myslíte si, že jsou média využívána k manipulaci s veřejným míněním určitou menšinovou skupinou (podnikatelé, politici)?

- a) ano
- b) ne

13) Které z médií považujete za nejsnadněji zmanipulovatelné?

- a) TV
- b) tisk
- c) rozhlas
- d) internet

4.3 Vyhodnocení výsledků

Výsledky mého dotazníku jsou řazeny podle posloupnosti jednotlivých otázek a vždy jsou doplněny komentářem. Dle věku jsem dotazované rozdělila na dvě skupiny. Skupinu I tvoří ženy ve věku 25 – 49 let, skupinu II tvoří ženy ve věku 50 a více let.

Otázka č. 2 - Nejvyšší dosažené vzdělání:

Tabulka č. 1

Nejvyšší dosažené vzdělání	I	II
SŠ	10	14
VOŠ	7	0
VŠ	3	6

V I. skupině je středoškolsky vzdělaných 10 (50 %), vyšší odborné vzdělání má 7 dotázaných (35 %) a vysokoškolské vzdělání mají 3 ženy (15 %). Ve II. skupině má středoškolské vzdělání 14 dotázaných (70 %), vyšší odborné vzdělání nemá žádná z respondentek, a vysokoškolsky vzdělaných je 6 (30 %).

Mezi mladšími dotazovanými ženami je více s vyšším odborným vzděláním a vysokoškolským vzděláním. U starších dotazovaných převažuje středoškolské vzdělání.

Otázka č. 3 - Ve kterém médiu sledujete nejčastěji zpravodajství?

Tabulka č. 2

	I	II
Tisk	3	2
Rozhlas	0	5
TV	9	7
internet	8	6

I. skupina nejvíce sleduje zpravodajství v TV 9 (45 %), na druhém místě preferuje internet 8 (40 %). Rozhlas neposlouchá žádná z dotazovaných a tisk čtou 3 respondentky (15 %). Ve II. skupině je na prvním místě TV celkem u 7 (35 %), potom následuje rozhlas u 5 žen (25 %), na internetu sleduje zpravodajství 6 respondentek (30 %) a nejméně čtou starší 50 let noviny, pouze 2 (10 %).

U obou skupin se na prvním místě objevuje TV a internet. U starších dotazovaných si internet na druhém místě vysvětlují tak, že mají přístup k internetu v zaměstnání.

Otázka č. 4 - Kolik času průměrně věnujete uvedenému médiu denně?

Tabulka č. 3

	I	II
1 hodinu a méně	11	12
2 – 4 hodiny	9	8
5 hodin a více	0	0

U I. skupiny odpovědělo a) celkem ji uvedlo 11 žen (55 %), 2 – 4 hodiny věnuje celkem 9 respondentek (45 %), 5 hodin a více netráví s médií žádná. Ve II skupině sledují média průměrně 1 hodinu a méně, celkem 12 (60 %), 2 – 4 hodiny uvedlo 8 žen (40 %) a 5 hodin a více netráví žádná z dotázaných.

Při pokládání této otázky jsem byla velmi zvědavá na odpovědi respondentek. Hodně neočekávaně se na prvním místě u obou skupin objevily odpovědi, že tráví s uvedeným médiem hodinu a méně. 5 hodin a více s médií netráví ani jedna dotazovaná.

Otázka č. 5 - Články jakého typu vyhledáváte v médiích (TV, rozhlas, tisk, internet)

Tabulka č. 4

	I	II
Ekonomika	4	6
Politika	5	5
Zajímavosti o přírodě	2	6
Bulvár a „drby“	9	3

V I. skupině vede bulvár a „drby“, takto odpovědělo 9 (45 %), potom se zajímají o politiku, celkem 5 (25 %), ekonomiku vyhledávají 4 (20 %), zajímavosti o přírodě sleduje minimum a to 2 (10 %). Dotazované ve II. skupině odpověděly, že se nejvíce zajímají o ekonomiku v počtu 10 (30 %), o politiku se zajímá 5 žen (25 %), zajímavosti o přírodě sleduje 6 respondentek (30 %), nejméně se zajímají o bulvár a drby, pouze 3 (15 %).

Mladší respondentky se nejčastěji zajímají o bulvár a drby, oproti tomu starší dotazované se v médiích soustředí více na zajímavosti o přírodě a ekonomiku.

Otázka č. 6 - Jak na Vás působí vykreslení doby v seriálech ze 70. a 80. let (např. Žena za pultem, 30 případů majora Zemana, atd.)?

Tabulka č. 5

	I	II
Líbí, chtěla bych v ní žít	2	1
Nelíbí, prožila jsem ji	0	4
Nechtěla bych v ní žít	12	0
Skutečnost byla jiná	5	10
Žádný z uvedených seriálů jsem neviděla	1	5

Plných 60 %, tj. 12 dotázaných respondentek by nechtěla žít v době, kterou vykreslují seriály ze 70. a 80. let, 5 dotázaných (25 %) si myslí, že skutečnost byla jiná než vykreslená v seriálech, 2 ženy (10 %) odpověděly, že by v takové době chtěly žít a 1 dotázána (5 %) odpověděla, že žádný z uvedených seriálů neviděla. Ve II. skupině odpovědělo nejvíce, celkem 10 (50 %), že skutečnost byla jiná, 4 (20 %) odpovědělo, že se jim takto vykreslená doba nelíbí, že ji prožily, 1 dotazovaná (5 %) uvedla, že by v takové době chtěla žít a celkem 5 (25 %) uvedlo, že žádný z uvedených seriálů neviděla.

Celkem 12 respondentek z I. skupiny uvedlo, že by v době, kterou vykreslují seriály ze 70. a 80. let, nechtěly v takové době žít, ve srovnání se staršími dotázanými, které takovou dobu samy prožily, nejvíce odpověděly, že skutečnost byla jiná.

Otázka č. 7 - Myslíte si, že výsledky volebních preferencí politických stran jsou skutečné nebo je to pouze „nic neříkající odhad“?

Tabulka č. 6

	I	II
Jsou skutečné	8	4
Je to „nic neříkající odhad“	9	9
O výsledky se nezajímám	3	7

Celkem 9 respondentek (45 %) v I. skupině si myslí, že výsledky volebních preferencí politických stran jsou „nic neříkající odhad“, celkem 8 (40 %) odpovědělo, že jsou tyto výsledky skutečné a 3 dotázané (15 %) uvedly, že se o výsledky nezajímají. Ve II. skupině si myslí stejný počet, tj. 9 (45 %), že jsou tyto výsledky „nic neříkající odhad“, o tyto výsledky se nezajímá celkem 7 (35 %) dotázaných a že jsou tyto výsledky skutečné si myslí celkem 4 ženy (20 %).

Obě skupiny si myslí, že výsledky volebních preferencí politických stran jsou „nic neříkající odhady“, že jsou tyto výsledky skutečné si myslí více mladších respondentek než starších.

Otázka č. 8 - Myslíte si, že zveřejňování výsledků předvolebních preferencí manipuluje s voliči?

Tabulka č. 7

	I	II
Ano	12	12
Ne	4	5
nevím	4	3

V I. skupině uvedlo nejvíce dotázaných, celkem 12 (60 %), že zveřejňování výsledků manipuluje s voliči, celkem 4 (20 %) odpovědělo, že nemanipuluje a 4 respondentky (20 %) neví. Ve II. skupině si myslí též 12 dotázaných (60 %), že výsledky manipulují s voliči, celkem 5 (25 %) si myslí, že nemanipulují s voliči a zbývající 3 (15 %) neví.

Na otázku zda si respondentky myslí, že zveřejněné výsledky předvolebních preferencí manipuluje s voliči, odpověděly obě skupiny shodně ano v největším počtu.

Otázka č. 9 - Myslíte si, že politické pořady jako Otázky Václava Moravce, Partie,

...

Tabulka č. 8

	I	II
Ukazují politickou krajinu	6	10
Předávají informace	8	7
Politické pořady nesledují	6	3

V I. skupině odpovědělo 8 respondentek (40 %), že politické pořady předávají informace, 6 uvedlo (30 %) uvedlo, že ukazují politickou krajinu a celkem 6 (30 %) uvedlo, že politické pořady nesledují. Ve II. skupině si 10 (50 %) dotázaných myslí, že politické pořady ukazují politickou krajinu, že tyto pořady předávají informace si myslí 7 žen (35 %) a 3 dotázané (15 %) politické pořady nesledují. Podle mladších dotazovaných předávají politické pořady informace, podle starších dotazovaných spíše ukazují politickou krajinu. Zarážející je, že celkem 6 mladších respondentek uvedlo, že

politické pořady nesleduje. Dle mého názoru, je to vysoké číslo. Lidé by se měly zajímat o politické pořady.

Otázka č. 10 - Který z těchto úkolů je podle Vás důležitější? (viz. otázka 9)

Tabulka č. 9

	I	II
Ukazovat politickou krajinu	4	1
Předávat informace	10	17
Politické pořady nesleduju	6	2

V I. skupině odpovědělo nejvíce žen, celkem 10 (50 %), že je nejdůležitější předávat informace, druhá nejpočetnější skupina odpovědí byla, že politické pořady nesledují, celkem 6 dotázaných (30 %) a že je důležité ukazovat politickou krajinu odpověděly 4 respondentky (20 %). Ve II. skupině odpovědělo nejvíce žen, celkem 17 (85 %), že je nejdůležitější předávat informace, pouze 2 dotazované (10 %) politické pořady nesleduje a že je důležité ukazovat politickou krajinu odpověděla 1 respondentka (5 %).

Na otázku č. 10 odpověděly obě skupiny, že je pro ně důležitější, aby politické pořady předávaly informace. Dle odpovědí z předchozí a této otázky, lze usuzovat, že starší dotazované ženy se zajímají více o politické pořady a je pro ně velmi důležité, aby tyto pořady předávaly informace.

Otázka č. 11 - Myslíte si, že lze pomocí médií vytvořit politickou stranu?

Tabulka č. 10

	I	II
Ano	9	10
Ne	11	10
Jaké	VV – 4	VV – 5
Neví jaké	5	5

V I. skupině si myslí celkem 11 dotazovaných (55 %), že nelze pomocí médií vytvořit politickou stranu, oproti tomu 9 žen (45 %) si myslí, že stranu lze vytvořit a z toho si 4 respondentky myslí, že tak vznikla strana Věci veřejné, dalších 5 (25 %) neví jakou stranu pomocí médií vznikla. Ve II. skupině si myslí 10 dotázaných (50 %), že pomocí médií nelze vytvořit stranu a stejný počet, tj. 10 žen (50 %) si myslí, že lze politickou stranu vytvořit, z toho 5 respondentek (25 %) uvedlo stranu Věci veřejné a 5 žen (25 %) uvedlo, že neví jaká strana takto vznikla. U respondentek v I. skupině převažuje odpověď b), tj. že pomocí médií nelze vytvořit politickou stranu. Pouze 4 dokázaly odpovědět, jakou stranu lze, dle jejich názoru, vytvořit. Shodně odpověděly, že Věci veřejné. Starší respondentky odpověděly shodně, že lze i nelze vytvořit politickou stranu. Z toho 5 odpovědělo, že tak vznikla strana Věci veřejné.

Otázka č. 12 - Myslíte si, že jsou média využívána k manipulaci s veřejným míněním určitou menšinou skupinou (podnikatelé, politici)?

Tabulka č. 11

	I	II
Ano	18	14
Ne	2	6

V I. skupině si myslí 18 dotázaných (90 %), že média jsou využívána k manipulaci s veřejným míněním určitou menšinovou skupinou a pouhé 2 (10 %) si myslí, že nejsou. Ve II. skupině si myslí celkem 14 žen (70 %), že jsou média využívána a celkem 6 respondentek (30 %) si myslí, že nejsou využívána k manipulaci. Zda jsou média využívána k manipulaci s veřejným míněním určitou menšinovou skupinou si myslí obě skupiny s vysokým procentem, že ano, mladších je o 4 více.

Otázka č. 13 - Které z médií považujete za nejsnadněji zmanipulovatelné?

Tabulka č. 12

	I	II
TV	9	9
Tisk	1	4
Rozhlas	2	2
Internet	8	5

Na poslední otázku uvedlo v I. skupině 9 dotázaných (45 %), že považují za nejsnadněji zmanipulovatelnou TV, na druhém místě si 8 žen (40 %) myslí, že je to internet, celkem 2 (10 %) uvedly, že je nejsnadněji zmanipulovatelný rozhlas a nejméně zmanipulovatelné uvedla 1 respondentka (5 %) tisk. Ve II. skupině považuje za nejsnadněji zmanipulovatelnou TV plných 9 dotázaných (45 %) dotázaných, potom následuje internet, celkem 5 žen (25 %), tisk uvedly 4 respondentky (20 %) a rozhlas odpověděly 2 dotázané (10 %). TV považují obě skupiny za nejsnadněji zmanipulovatelné v celkovém počtu 9. Na druhém místě považují internet. II. skupina považuje za třetí nejzmanipulovatelnější tisk a nejméně rozhlas. Respondentky z I. skupiny považují za nejméně zmanipulovatelný tisk.

Tento průzkum byl prováděn v městě Brně, zúčastnilo se ho celkem 40 lidí. Jednalo se o zaměstnané ženy, starší 25 let, které byly dle věku rozděleny na dvě skupiny, na skupinu I a skupinu II. Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné.

Výše uvedený průzkum byl prováděn kvantitativní metodou – dotazníkem, a to z důvodu, že je možné získat mnoho údajů a informací v krátkém časovém úseku. Otázky jsem se snažila formulovat srozumitelně, výstižně a jasně. Respondentky byly upozorněny, že se jedná o anonymní dotazník, a také jim byl sdělen účel toho dotazníku. Respondentky byly vesměs vstřícné a nedělalo jim potíže odpovědět na otázky v dotazníku.

32 dotázaných uvedlo, že si myslí, že jsou média využívána k manipulaci veřejného mínění určitou menšinou skupinou, např. podnikateli nebo politiky. Z celkového počtu považuje 18 respondentek za nejvíce zmanipulovatelnou TV a hned po ní internet, celkem 13 respondentek. V otázce č. 9 odpovědělo celkem 9 dotázaných, že politické pořady nesleduje a 15 uvedlo, že si myslí, že vykreslují politickou krajinu, než že předávají informace. V následující otázce odpovědělo celkem 27 respondentek, že je důležité, aby politické pořady předávaly informace. Ženy nad 50 let pouze 3 uvedly, že je politické pořady nezajímají, což znamená, že 85 % respondentek se o politické pořady zajímá. I. skupina vyhledává články typu bulváru a drbů, celkem 9 dotázaných, o politickou tematiku se zajímá 5 respondentek, starší ženy byly pouze 3, které zajímá bulvár a drby. Z toho usuzuji, že více než polovina dotazovaných vnímá mediální manipulaci, dotazované nad 50 let se nejvíce zajímají o politické pořady na rozdíl od dotazovaných do 49 let, kteří se o tuto problematiku nezajímají, spíše se zajímají o bulvár a drby, s tím souvisí riziko vzniku prostoru pro mediální manipulaci s širokou veřejností, hlavně s mladší skupinou.

Hypotéza byla potvrzena.

Závěr

Média se podílejí na podobě našeho každodenního života a jsou jedním z příznačných rysů naší současnosti. Významnou měrou se podílejí na socializaci člověka.

Znalost minulosti je nutná pro pochopení přítomnosti. Historickou znalost bychom měli doplnit o znalosti politické teorie, které udržují nedemokratické režimy při životě. Nedemokratické režimy jsou nedílnou součástí nejnovějších světových dějin, ale i současnosti. Slouží jako ideál, o jehož dosažení se konkrétní režimy mohou snažit, mohou se mu blížit, ale nemohou jej dosáhnout. Chceme-li předcházet jejich nastolení, musíme je poznávat a analyzovat, tj. umět se bránit jejich nástupu.

Rok 1989 znamenal v české historii rozkvět ničím nesvazované kritiky, svobodné tvorby a možnosti aktivní a smysluplné účasti v politickém rozhodování.

Po roce 1989 se člověk osvobodil od tyranie tisku, rozhlasu a televize, jež umožňují malé menšině mocných ovládat bezpočetné davy bezmocných. V závěru je třeba připomenout, abychom měli na paměti, že hlavním nepřítelem totalitních režimů je demokracie.

Média jsou součástí každodenního života člověka. Jsme jim a jejich působení vystaveni na každém kroku. Hypotéza, že více než polovina dotazovaných vnímá mediální manipulaci, dotazovaní nad 50 let se nejvíce zajímají o politické pořady na rozdíl od dotazovaných do 49 let, kteří se o tuto problematiku nezajímají, s tím souvisí riziko vzniku prostoru pro mediální manipulaci s širokou veřejností, byla potvrzena. Je zajímavé, že z celkového počtu si 19 respondentek myslí, že může pomocí médií vzniknout politická strana a z tohoto počtu uvedlo 9 dotazovaných, že dle jejich názoru vznikla politická strana Věci veřejné.

Shrnutí

Tématem bakalářské práce je kritika totalitních režimů v díle George Orwella. Charakterizuje život v totalitarismu a poukazuje na rizika mediální manipulace. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

První kapitola charakterizuje totalitní režimy všeobecně. Za pomoci díla 1984 George Orwella pojednává o životě totálně podrobených občanů šílené ideologii vládnoucí vrstvy lidí v totalitním systému a jejich manipulativních praktikách za pomoci zvířecí alegorie Farma zvířat a románu 1984 téhož autora.

Druhá kapitola pojednává o médiích, mezilidské komunikaci jakožto procesu sdělení informací a rozdělení médií. Věnuje se také možnosti manipulace médií v totalitních režimech a dnešku. Vysvětluje pojmy jako je informace, dezinformace, propaganda a cenzura.

Třetí kapitola vysvětluje téma a úkol mediální výchovy a poukazuje na velký význam mediální gramotnosti, která je důležitá pro orientaci v médiích a hlavně jejich sděleních v dnešní době.

V praktické části je sociologický průzkum, který jsem provedla na skupině zaměstnaných žen právního oddělení Všeobecné zdravotní pojišťovny ČR, které jsem rozdělila dle věku do dvou skupin a porovnávám jejich odpovědi. Snažila jsem se zjistit jejich vnímání a s tím spojená rizika mediální manipulace a potvrdit či vyvrátit hypotézu.

Anotace

Tato bakalářská práce charakterizuje totalitní režimy a jejich manipulativní praktiky s využitím díla 1984 a Farma zvířat autora George Orwella. Přibližuje manipulativní praktiky médií ve spojení s totalitními režimy a dneškem. Poukazuje na důležitost mediální výchovy. Praktická část bakalářské práce obsahuje sociologický výzkum, který byl proveden formou dotazníku, jehož cílem bylo zjistit vnímání a rizika mediální manipulace jistou sociální skupinou.

Annotation

This bachelor thesis characterizes totalitarian regimes and their manipulative practices with the help of work 1984 and Animal Farm of George Orwell. It explains manipulative practices of media with the connection to totalitarian regimes in present time. It points out to importance of media education. The practical part of the bachelor thesis includes sociological research, which was executed in a form of a questionnaire, where the goal was to find out the perception and risks of media manipulation of certain social group.

Klíčová slova

Totalitní režimy, totalitarismus, manipulace, média, masová média, propaganda, cenzura, mediální výchova

Keywords

Totalitarian regimes, totalitarianism, manipulation, media, mass media, propaganda, censorship, medial education

Použité zdroje

- [1] ARENDOVÁ, H., *Původ totalitarismu I-III*, První vydání, Praha, Oikoymenh, 1996, ISBN 80-86005-13-5
- [2] BALÍK, S., KUBÁT, M., *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, První vydání, Dokořán 2004, ISBN 80-86569-89-6
- [3] JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, O., *Masová média*, Vyd. 1 Praha: Portál 2009, ISBN 978-80-7367-466-3
- [4] KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I*, Brno: IMS, 2009
- [5] ORWELL, G., *Farma zvířat*, Práce Praha, 1991, ISBN 80-208-0159-6
- [6] ORWELL, G., *1984*, Praha, Levné knihy, 2009
- [7] POPPER, K. R., LORENZ, K.: *Budoucnost je otevřená*, Praha, Vyšehrad, 1997, ISBN 80-7021-203-9
- [8] POPPER, K. R., *Bída historicismu*, Praha, Oikoymenh, 2000
- [9] POPPER, K. R., *Otevřená společnost a její nepřátelé*, Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994
- [10] RADVAN, E., VAVŘÍK, M., *Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách*, Brno: IMS 2009
- [11] REIFOVÁ, I. a kolektiv, *Slovník mediální komunikace*, Vyd. 1 Praha: Portál 2004, ISBN 80-7178-926-7
- [12] ŘEHOŘ, A. *Metodologie*, Brno: IMS 2009
- [13] ŘÍCHOVÁ, B., *Přehled moderních politologických teorií*, Vyd. 2 Praha: Portál 2006, ISBN 80-7367-177-8
- [14] VÍZDAL, F., DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S., *Sociální psychologie I*, Brno: IMS 2009

Internetové zdroje

[15] [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:CS:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:CS:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:CS:PDF)

25. 9. 2012